

מה נשתנה

הרב ד"ר אהרן אדלר

1. משנה מסכת פסחים פרק י, משנה ד

מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה:

2. תוספות מסכת פסחים דף קטז עמוד א

הלילה הזה מרור - הא דלא אמר כולו מרור משום דאכלינן שאר ירקות בטיבול ראשון. כולו צלי - רב חסדא מוקי לה באלו דברים (לעיל דף ע). כבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי

3. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח

הלכה ב

ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל, ואומר הקורא (לקורא?) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה, שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי, שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים, שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין.

הלכה ג

בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן

4. הגדה של פסח, כת"י קמברידג' 152 (23ק)

והלילה הזה היינו אוכלים בבית המקדש כולו צלי

5. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

הלכה ב

מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן.

הלכה ג

וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישביב להם ויאמר להם כך וכך אירע וכך וכך היה.

5. תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק י דף לז טור ד/ה"ד

תני ר' חיייה כנגד ארבע בני דבירה תור' בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאל בן חכם מהו אומ' מה העדות והחקים והמשפטי' אשר צוה יי' אלהינו אותנו אף אתה אמור לו בחוזק יד הוציאנו יי' ממצרים מבית עבדים בן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו בעבור זה עשה יי' לי עשה לאותו האיש לא עשה אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להיגאל משם לעולם טיפש מהו אומר מה זאת אף את למדו הילכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקימון שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת בן שאינו יודע לשאל את פתח לו תחילה

6. שמות פרק יב

(כו) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מֵהָעֶבְרָה הַזֹּאת לָכֵם: (כז) וְאָמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לָהּ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:

7. שמות פרק יג

(יד) וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים:

8. דברים פרק ו

(כ) כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מֵהָעֶדֶת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתֶכֶם: (כא) וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עַבְדִּים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיּוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה:

9. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נד עמוד ב

רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר. יומא חד בעיוה למלתא דמצוה, תנא ליה ולא גמר. אמר ליה: האינדא מאי שנא? אמר ליה: מדהיא שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה - אסחאי לדעתאי, וכל שעתא אמינא, השתא קאי מר, השתא קאי מר. אמר ליה: הב דעתך ואתני לך. הדר תנא ליה ארבע מאה זימני [אחריני] נפקא בת קלא ואמרה ליה: ניחא לך דליספו לך ארבע מאה שני, או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי? אמר: דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי. אמר להן הקדוש ברוך הוא: תנו לו זו וזו.

10. רש"י בראשית פרק כה פסוק כז

ויגדלו הנערים והיה עשו - כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודה זרה:

11. פירוש רש"י הירש לבראשית כה:כז

כאשר נקבצו בני יעקב לשמוע את ברכת אביהם, והלה ראה בהם את שבטי ישראל שלעתיד, לא ראה רק כהנים ומורי הוראה; הנה עמד שם שבט הליוה ושבט המלוכה, שבט הסוחרים, שבט האיכרים, ושבט הלוחמים; עמד שם לנגד עיניו העם כולו, על כל סגולותיו הרבגוניות, ועל כל דרכי התפתחותו; את כולם הוא ברך, "איש אשר כברכתו ברך אותם", איש איש כסגולותיו המיוחדת לו, כי ברית ה' הכרוכה עם אברהם, **חפצה באומה בריאה, שלמה ורעננה**... דוקא משום כך - "חנוך לנער על פי דרכו", חנכהו למטרה הגדולה האחת על פי דרכו המיוחדת לו, בהתאם לעתיד הצפוי לו מנטיותיו. המושיב את יעקב ועשו על ספסל לימודים אחד, ובאותם הרגלי החיים מחנך אותם כאחד לחיי לימוד ומחשבה, -- מובטח לו שאת אחד מהם הוא מקלקל. יעקב ישאב ממעיין החכמה בחפץ גובר והולך, ואילו עשו רק יצפה ליום, בו ישליך מאחורי גבו את הספרים הישנים, ויחד אתם תעודת חיים גדולה, שהכיר אותה רק באופן חד-צדדי, ובדרך שמעצם טבעו הוא סולד. אילו העמיקו יצחק ורביקה לחדור לנפש עשו, אילו הקדימו לשאול את עצמם, היאך יכולים גם האומץ והגמישות הרדומים בנפש עשו - היאך יכולים כל אלה להטות שכס לעבודת ה', כי אז "הגיבור" שלעתיד לא היה הופך ל"גיבור ציד", אלא ל"גיבור לפני ה'" באמת. יעקב ועשו, על כל נטיותיהם השונות, היו נשאים אחים תאומים ברוחם ובדרך חייהם; עוד מראשית היתה חרבו של עשו כורתת ברית עם רוחו של יעקב; ומי יודע איזה שינוי היה צפוי לקורות הימים על ידי כך. אך לא כן היה: "ויגדלו הנערים", רק כשגדלו הנערים והיו לגברים, הופתעו הכל לראות, כי אלה אשר מרחם אחד יצאו, ויחד נתגדלו, נתחנכו ולמדו, היו כה שונים בטבעם ומנוגדים במעשיהם.

12. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז, הלכה ה

כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, **פסח** על שם שפסח המקום ב"ה על בתי אבותינו במצרים שנאמר + שמות י"ב+ ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', **מרורים** על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, **מצה** על שם שנגאלו, **ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה**.

13. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח, הלכה ז

ומחזיר השלחן לפניו ואומר **פסח זה** שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה', ומגביה המרור בידו ואומר **מרור זה** שאנו אוכלין על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם, ומגביה המצה בידו ואומר **מצה זו** שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו', **ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביית המקדש קיים** על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו'.

14. רמב"ם הלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, **פסח, מצה, ומרורים**. **פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביית המקדש קיים** על שם מה, על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר + שמות י"ב+ ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו. **מצה זו** שאנו אוכלין על שם מה, על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר + שמות י"ב+ ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם. **מרורים אלו** שאנו אוכלים על שם מה, על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר + שמות י"ב+ וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.